

EUSKAL LIBURU ZAHAR BATEN AURKIKETA DELA ETA (1)

(Zarauzko udaletxean, 1987, Ekainak 19)

Fr. Luis Villasante

Zarauzko alkate jauna

Euskaltzainkideak

Jaun-Andreak:

Orain 10 urte Euskaltzaindiak omenaldi bat egin zion Bilbon Aita Juan Mateo Zavalari, beronen jaiotzako 200. urtea gogoratuz. Han orduan irakurri ziren lanik gehienak argitaratuak daude Euskaltzaindiaren aldizkarian, **Euskera**-n, alegia. Ez ditugu, bada, autore honi buruz, bai hor eta bai Euskal Literaturaren Historian, esanak dauden gauzak errepikatuko. Zarauzko Mixiolarien Kolegioko mixiolaririk jakintsuenetako bat izan zen, zalantza gabe, Aita Zavala bilbotarra.

Eta komentu honetako azken Guardianara. Bera hil zen urtean bertan itxi zen komentua, eta fraideak, esklaustrazioko legearen ondorioz, sakabanatu egin ziren. Sakabanatze horrekin gauza asko galdu zirela esan beharrik ez dago. Batzuk betiko galdu. Beste batzuk, urte askoren buruan, gutxien uste zen lekuetan, azaldu dira. Aita Añibaroren euskal Gramatika, argitaragabe zegoena, Loiolako Jesuitetan gorde zen, eta horri esker argitaratu ahal izan da. Añibarro beraren euskal hiztegia, hori bai, hemen Zarautzen bertan zegoen eta gaur argitaraturik dago. Axular-en *Gero*, Añibarrok bizkaierara itzulia, Hondarribiko Kaputxinoetan gorde da eta, osorik behintzat, ez da sekulan argitaratu. Añibaroren mixioetako sermoiak ere gorde dira, baina zatitxo bat bakarrik argitaratu zen.

Nik ere gaur hitzalditxo honetan oraintsu gertatu den aurkiketa baten berri eman nahi dut: Juan Mateo Zavala Aitaren sermoi-liburu ezezagun bat aurkitu dela, alegia.

(1) *Bibliogr.* "Juan Mateo Zabalararen omenaldia", **Euskera** (1977), 363-425.—VILLASANTE (L.), "El Colegio de Misioneros Franciscanos de Zarauz (1746-1840)", *Scriptorium Victorien-se* XXI (1974), 281-330.—VILLASANTE, *Historia de la Literatura Vasca*, núms. 266-271.

Lehendik ezagutzen zen Irungo Pasionisten eskuetan zegoen Aita Zavalaren sermoe-liburu bat. Esan zidatenez, Lemoako apaiz batek erregalatu zion Pasionista gazte bati bere mezaberri egunean (2). Hortik antz emango diozue nola ibili diren dantzan eta esku batetik bestera euskarazko sermoe-liburuak. Horrek esan nahi du, halaber, estimatuak zirela, erabiliak eta baliatuak. Mezaberri eguneko opari bezala Pasionista gazte hari erregalatu zionak, nahiz eta liburuaren egilea nor zen jakin ez, bazekien halere baliozko zerbait ematen ziola.

Orain, berriz, Aita Zavalaren beste sermoe-liburu bat agertu da.

Nun eta Bermeoko Frantziskotarren komentuan. Aurkitu duenak ez du inolaz ere nahi bere izena sala dezadan, eta borondate hori, nahiz eta neure gogoz kontra, errespetatzera beharturik nago.

Arestian esan dudan bezala, euskarazko sermoe-liburu hauek, eskuz idatziak egonarren, onak baldin baziren behintzat, estimatuak izan ohi ziren eta eskutik eskura pasatzen ziren. Fraide zahar batek bere mendean erabili ondoren, gazteago zen bati utziko zion, baliagarri izan zekion. Fraide bat hiltzen zenean, besteak —gehienetan Aita Guardiana bera izango zen— hark utzitako gauzez jabetzen ziren eta hala gizaldi batetik bestera eskuz-esku pasatzen ziren sermoi-liburuok. Kontuan eduki behar da orduan ohiturak eta ideiak ez zirela hainbeste aldatzen, eta urteak igaroarren sermoiok beren balioa atxikitzen zutela.

Baita moralistek ere planteatzen zuten auzi hau: ea zilegiak ote ziren sermoe-liburuaren jabetze edo erdi lapurreta hauek, baina nola diru konturik ez baitzebilen tartean, eta, beste aldetik, guzti hori Jainko-hitzaren zabalkundeagatik zen, aski lasaiak izaten ziren honetan.

Liburu honek urtea lehen orrian garbi ezarria dakar: 1816. Hil, berriz, Juan Mateo Zavala 1840an hil zen. Ia ehun eta berrogetamar urte honetan nork daki zeinen eta zenbaten eskutan ibili den liburu!

Gure Probintziko bibliotekari nagusi den Aita Kandido Zubizarreta badabil honelako idazkiak biltzen eta sailkatzen. Bermeotik, hain zuzen, 5 moltzo handi ekarri ditu Arantzazura euskarazko sermoiekin osatuak. Sermoe solteak dira, inoiz egilea edo urtea dakartenak.

Baina Bermeon aurkitu direnen artean uste dut hau bakarrik dela liburu bezala arretaz josia zegoena.

(2) Ikus VILLASANTE, *Historia de la Literatura Vasca*, 2. edizioa 245. orrialdean, 89 oharrean. Aita Basilio Pasionistak, 1971. urtean, Lemoako liburu hori egun batzuetarako utzi zidan. Nor zen egilea jakin nahi zuen. Kaligrafiatik garbi frogatzen zela nor zen egilea, hots, Aita Zavala, esan nion.

Bizkaieraz daude liburu honetako sermoiak, Juan Mateo Zavalaren guztiak bezala. Horregatik, beharbada, hobeki ulertzen da Bermeon aurkitu izana. Gipuzkoan erabiltzeko liburua ez zen hain egokia, Bizkaian, berriz, bai. Orduan normala eta ongi ikusia zen sermoia, nahiz eta beste batena izan, buruz ikasi eta zegoen bezala botatzea. Guzti honengatik diot aproposagoa zela liburu hau Bizkairako, Gipuzkoarako baino.

Eta aipa dezadan, bidenabar, liburu honek daukan bitxikeria bat: autorearen izena, lehen orrian zetorrena, ezabatua baitu, borratua. Beronen erabiltzailearen batek egingo zuen hori. Baina liburuaren aurkitzaileak ahalegin guztiak egin ditu lupa bidez etab. azpian jarria zegoena irakurtzeko, eta bai lortu ere. Horra zer dagoen azpian idatzia: *Fr. Juan Mateo de Zavala*. Gainera, liburuan agertzen den kaligrafia ederra Zarautzen dauden idazle horren beste autografo batzuekin gonbaratuz, ez da zalantza izpirik gelditzen. Juan Mateo de Zavala da, bada, liburu honen egilea.

Aurkitzaileak esan didanez, armairu baten gainean botata aurkitu zuen liburua, hautsez eta armiarma-sarez estalia. Horrek esan nahi du bazirela urte batzuk inork ez zuela jadanik liburua erabiltzen. Jakina, nahiz eta nekez, poliki-poliki ohiturak eta mentalidadea ere aldatuz joan ohi da, hizkuntza bera ere bai zerbait, eta liburu honen baliagarritasuna galdu edo, egingo zen neurri batean. Eta hala egon da baztertua seguraski zenbait urtez bere zerbitzua urte mordo luzetan egin ondoren.

Hona hemen liburuaren ezaugarriak, neurriak etab. Titulua: *Eusque-rasco Doctrina ta Sermoiac*. Orrialdeak: 226 (baina orrien zenbaketak ez dirudi guztiz zuzena). Neurriak: 200 × 150 mm. Edukinari buruz bi parte bereizi behar dira: Lehen parteak *Doctrina* du titulua, eta 120. orrialderaino heltzen da. Bigarrenean *Sermoiac* dira propioki. Beraz, lehen partekoek ikasbide edo erakusaldi tankera dute. Jainkoaren legeko aginduei buruz, Aitortzako sakramentuari buruz, etab. Bigarren partean arratsaldeko sermoiak (segur aski mixioetan ordu horretan egingo ziren). Berauen gaiak: azkenkiei buruz, pekatu mortalaz, graziaz, arimaren estimazioaz, Jesusen Pasioaz, Purgatorioko arimei buruz, bizimoldea aukeratzeaz, ezkonduen eta ezkontzeko asmotan daudenen obligazioez, etab.

Nik ez dakit idazti honen originaltasuna, mamiari dagokionez, zenbaterainokoa izango den. Baharbada ez handia. Juan Mateo Zavalak, beste askok bezala, gaiak orduan kurritzen zuten erdal liburuetarik hartuko zituen. Baina hori bai, berak arretaz eta txukun eratu zuen dena euskaraz euskaldun entzulegoaren izaera eta beharrak kontutan hartuz.

* * *

Begien aurrean dugu, bada, sermoe-liburu berri bat, aski zaharra, eta beronen egilea ez da nornahi: Fr. Juan Mateo de Zavala, euskal literaturaren aski ezagun dena.

Gizaki aldetik nolakoa zen Juan Mateo de Zavala? Estudio-gizona, euskarari buruz azterketa handiak egina, zentzuduna, kasik hotza, dotore-ria eta haize kontutan ibiliko ez zaizuna, artez eta zuzen beti mamira doana, gardena.

Bera bizi zen denboran ez zuen deusik argitaratu eta besteek argitara zezaten erraztasunak eman, hori bai. Aita Añibarroren *Escu liburu*a-ren hirugarren argitalpena, esate baterako, bera Guardian zelarik egin zen. Gizon umila. Hala ere, beroni kontsultak egiten zizkion Fl. Lécluse, Frantziako gizon jakintsuak.

Juan Mateo hil ondoren, agertu ziren beronen *El verbo regular vascongado del dialecto vizcaino*, “Noticia de las obras bascongadas que han salido a luz después de las que cuenta el P. Larramendi” eta zenbait alegi edo fabula. Azkeneko hauek, gaisorik zegoen aldarte batean, denbora pasa edo, egin zituela aitortzen du berberak. Hain zentzuduna eta hotza izanarren, badirudi Astarloa apologistarekin zaletuxea zebilela. Ez da ahantzi behar honek bazuela anaia bat fraide eta euskarazko sermoi liburu argitaratuen egile dena, gainera Probintzial ere izana, etab. Larramendi eta Astarloaren obrei esker, maitemindu zen, bada, Zavala euskarakin. Umetatik zekien euskaraz, hori bai, baina apaiz-lanetan hasi zenean oso atzendua omen zebilen eta hizkuntza berreskuratu behar izan zuen. 1815. urtean etorri zen Zarautzera eta, hain zuzen, hurrengo urtean, 1816an, egiten du sermoe-liburu hau.

Orain aurkiberria den Juan Mateo Zavalaren sermoe-liburua eta lehendik ezagutzen zena —Lemoako apaizak Pasionista gazte bati bere mezaberri egunean erregalatu zion harako hura desberdinak ote diren ala ez, jakin behar da. Juanjo Zearretak badu haren fotokopia bat eta utzi egin dit egun batzuetarako. Lemoakoa deituko dugu bata eta Bermeokoa bestea, nahas ez gaitezen. Lemoakoan Dotrineac dira guztiak, eta —ohar-garri dena— Lemoako honetan “c” gabe idazten du Dotrina herri-fonetikari jarraituz —nahiz eta ez beti—; Bermeokoa, aldiz, “c”kin idazten du: *Doctrina*. Badirudi berriagoa edo geroagokoa dela Lemoakoa. Hitzaldi askoren bukaeran urtea dakar: 1822, 1825, 1833. Misio sailduko predikua dira, eta besteak bezala, bizkaieraz daude. Hamabost egun irauten zuten misioek, eta dotrinazko sermoiak, hau da, katekesi eratakoak, dituzue denak Lemoako honetan. Baina bietan gai antzekoak erabiliarren, bi liburuok ez dute zer-ikusirik bata besteekin. Autore berarenak direla eta gauza askotan egongo dela ahaidetasun bat bien artean, hori bai. Nik esango nuke Lemoakoa hobea dela. Geroagokoa ere bada, eta Zavala denboraren joanaz bere esperientzia eta euskararen ezagutza aberastuaz joango zen. Baina aitortu behar dut gonbaraketa sakon bat egiteko ez dudala astirik izan.

Politika aldetik nahasmendu handiak ezagutu zituen Juan Mateo Zavalak bere bizi-denboran. Frantziako Iraultza handia, Konbentzioko

gerra, Independentziako gerra, Cadizko Konstituzioaren inguruko istiluak, matxinadak, Karlisten gerratea, Desamortizazioko legea, etab. Gora-go esan dudan bezala, esklaustrazio aurreko azken Guardianara izan zen bera Zarauzko Frantziskotarren komentuan.

Bere etxekoei egindako eskutitzetan —erdaraz daude— gertaera ilun hauek kontatzen ditu: “Yo he sido conducido dos veces a Guetaria entre bayonetas, y tenido allí en clase de preso con centinela de vista, por estar este pueblo (Zarauz) insolvente en sus contribuciones; otras dos, por medio de oficio, y tratado con menos rigor por otros motivos”. “Dos veces ha sido saqueado nuestro convento en irrupciones que hicieron los cristinos desde dicho Guetaria”.

* * *

Egin dezagun, azkenik, guri dagokigun galdera: hizkuntzaren aldetik, hau da, euskararen aldetik, zer moduzko balioa izan dezakete Juan Mateo Zavalaren euskal idazkiok?

Hitz gutxitan azalduko dut neure eritzia.

Hemen gabilta euskaldunok euskara bizirik atera nahirik, salbatu nahirik. Horretarako, eta besteak beste, euskarak behar du literatura bat sortu; euskarak behar du, alegia, gaurko kultura adierazteko gai edo trebe izan. Eta horretan ari gara. Baina badirudi behar den bidea aurkitzean ez dugula asmatzen eta hor gabiltzala ertz batetik bestera, behar den oreka edo kokagunea bila ezinik.

Gure mendean bertan —gorago jo gabe—, zenbat gorabehera eta mutur batetik bestera aldatzeak ez ditugu ezagutu! Mende honen lehen zatian garbizaletasunaren joera nagusitu zen. Neurri batean joera ona da. Hizkuntza batek behar du bere nortasuna eta identitatea atxiki. Baina muga guztiak gainditu ziren. Hizkuntzak diren bezalakoak dira eta hizkuntza batek mendeetan barna etxekotuak dituen erdaratik hitz eta esapideak ezin bota ditzake kanpora hizkuntzari berari kalte egin gabe, eta kalte handia. Horregatik Euskaltzaindiak 1959. urtean Agiri bat atera zuen zer den euskal hitza erabakiz edo argituz. Euskararen aspaldidanik sustraitaua den hitza euskal hitza da, nondiknahi datorrelarik, eta ez da kanpora bota behar. Agiri hau beharrezkoa zen euskaltzale eta euskal idazleen artean puntu honi buruz zeuden oker-adituak argitzeko.

Baina gero zer pasatu da? Urek nunbait beste muturrera jo dute. Joan den urteko Urrian Euskaltzaindiak Lekunberrin Lexiko Berrikuntzaz gogoeta batzuk egin zituen. Zabarkeria nagusitzen ari dela: hori da, ia aho batez, han entzun zen erosta. Erdararen menpetasunean dela

gaurko euskal literatura, zabarkeria hutsez gaurko idazle askok hitzak eta esapideak beti gaztelaniatik hartu ohi dituztela, baremo bat jarri behar dela, etab.

Bai. Erdarak duen eragina ez dago ukatzerik, eta guk nahi ez nahi, hori hor dago. Baina gutxienez egin ditzagun ahaleginak hizkuntzaren nortasuna ere zaintzeko. Oreka bat behar da gorde, bi ertzetatik berdin urrun egoten dakiena.

Eta honetan, hain zuzen, uste dut Juan Mateo Zavala gidari guztiz ona dela. Ez du mende honen hasierako puristen gehiegikeriarik, baina ezta gure egunetako zabarkeriarik ere. Beti erabili ohi du euskal hizkuntza bat arretaz hautatua, herriak erabili ohi duen hoberenean sendo oinarritua. Eta badirudi hau dela bidea.

Euskaltzaindiak ongi daki euskara gaur bihurgune handi baten aurrean aurkitzen dela. Egundaino izan ez dituen bezalako aukerak aurkezten zaizkio gaur euskarari. Baina horrexegatik, hain zuzen, sekula izan ez dituen bezalako lanak eta eginbeharrak ditu, eta eginbehar horiei aurpegi eman behar die.

Euskarak ofizialtasun-maila lortu du —sekula santan lehen izan ez duena—, Administrazioan, Eskolan eta Irakaskuntzan sarrera egin du —lehen inoiz egin ez zuena—, euskalduna bera, lehen gehienbat nekazari-giroan bizi zena, orain hiritartu egin zaigu. Guzti horrek esan nahi du euskara sekula gaur arte adierazi behar izan ez dituen gauzak adierazi beharrean gertatzen dela eta hitz berrien beharrean ere badela. Gaur gizartean zabaldurik den kultura orokor hori adierazteko euskarak gaitu beharra duela, alegia.

Nola guzti hori egin, alde batetik euskararen nortasuna eta identitatea zainduz, eta, bestetik, gaurko kultura adierazteko behar diren hitzak bilatuz edo moldatuz? Hor da auzi honen gorabehera guztia.

Euskaltzaindiak uste du, printzipioz behintzat, euskarari ez zaiola aterik bat ere itxi behar. Gainera, lan hau guztiona da eta ez Euskaltzaindiarena bakarrik, nahiz eta bera izan gainbegiratzaille.

Hain zuzen, egun hauetan eta hemen Zarautzen, biltzen da Lexikologi Erizpideak Finkatzeko Euskaltzaindiak duen taldea. Une honetan hitz elkarketa edo konposaketa aztertzen ari da talde hau, bide horrek hitzen premia erremediatzeko izan dezakeen baliagarritasuna aztertzen.

Gaur eguneko beste eginbehar handi bat hara zein den: lehengo mendeetatik heldu zaigun ondarea biltzea, jasotzea, argitaratzea. Iturriak dira horiek, hizkuntzaren iturriak. Alde honetatik balio paregabea izan dezakete guretzat. Orain biltzen eta argitaratzen badira, bihar-etzi etorri-

ko dira aztertzaileak, horietarik behar den zukua aterako dutenak, erleek loreetatik egin ohi duten bezala. Eta horietako iturri jator bat dugu Aita Juan Mateo Zavala bilbotarra, hemen Zarautzen bizi eta hil zena.

ERASKINA

BERMEOKO SERMOE-LIBURUTIK HARTUTAKO PUSKAK

1.

Baricu-guren arratsalderaco yazkeraco Sermoia

Yangoicoac egin dituzan gauza guztiac dirauscue ce neurri-baocoa dan bere guganaco caridadea ta ondo-gurea, bada guretzat egin evazan gauza guztiac. Eguin bacituan Aingueruac, g.^e gordetzalletzat egin cituan. Ceruac g.^e bici-lecutzat. Luurra bear guenduana emoteco. Eguzkia, irarguia, ta icerrac guri argui eguitemo. Berba baten, beguiratu daguigun gauza guztietara, eta aurkituco ez dogu gueuretzat egin ez evan gauzaric. Orregaitic esaten deuscu san Paulo Apostoluac: “Zuenac dira gauza guztiac, nai dala mundua, nai dala bicitzea, nai eriotzea, nai aurrean daucazuena, nai guero etorrico diranac. Orregaitic diño San Agustinec ce, Celan Yaungoicoac guizona egin evan beretzat, alan guizonentzat egin evazala gauza guztiac, eta orregaitic esan ditekeala Ygcoac beste arduraric euki ez davela, guizona zori-onecoa eguitea baño. Baya ah! andiac badira mesede mirarizco oneec, orregaitic bere cer icusiric eztauke bere Seme bacarra bidalduagaz egin deuscuanagaz, cegaitic ece bere bicitzea curutze orretan emonagaz eracutsi euscun Yaun onec eracutsi al ditekean ondo-guraric, ta laztantasunic andiena, ece berac ciñoanetic ondo-gurearen anditasuna ez dala ecetan bere obato ezagututen, cein-da bicitzea adiskide gaitic emotean. Eta San Yoan Evangelisteac diño ce, onetan aguiri dala, Ygcoac deuscun maitetasuna ta caridadea, bada bere Seme bacarra biraldu evan mundura gu beragaiti bici gaitezan.

Andia izan bazan bada mundu au egin evanean, Ygcoac eracutsi euscun asco-gurea ori eguitemo ez evan bere burua ecerchu bere necatu: bere esan bat asco izan tzan gauza guztiac ecer ecetic izatea artceco; baya ¿ceinbat costa ez yacon au mundu au barrizatea? ¿Ceinbat neke artu ez evan onetaraco? Ez eutsan asco erechi guizon egin, ta gueure pecatuac bere ganean artuteari. Ez eutsan asco erechi guizon egin abel-etse baten lasto artean, ez-eukiandienean, otzac ilic yaioteari. Ez eutsan asco erechi ogueta amairu urtean neke, lan, gose, egarri, ta icerdi artean bici izanari.

Ez eutsan asco erechi bere negargarrizco pasiño garratzean ainbeste azote, ta zauri artuteari. Ez eutsan asco erechi bere zanetaco odol guztia emon ta bere bicitzea galduteari: ezpada ce gura izan evan bere eriotza au izan cidin guizon batec igaro al leikean lotsagarriena, minbereena, ta gogorra. (Lehen orrialdetik).

2

Lenengo mandamentuaren ganeco icasbidea

Jaungoicoaren lelengo mandamentuac aguinduten deuscu, neure Cristiñauac, Jaungoicoa maite izaiteco gauza guztien ganean edo gauza guztia baiño gueiago. Eta esan gura dau mundu onetaco gauza guztia, diruac, ondasunac, osasuna, honrea, eta bear bada bicitzea bera bere galdu bear doguzala Jaungoicoaren contra pecatu eguin baño leenago, eta au eguingo dogu bere aguindu edo mandamentu santuac ondo gordeagaz. Baya orrezaz osterancean bere dago obligaciñoa Jaungoicoa maitetu ta ametaco: eta alan Alexandro zazpigarrenac eragotzi eban esatea, eztaucala guizonac iños bere, fede, esperanza ta caridadeco actaac eguiteco bearric edo peccaturic eguiten eztala eguño beré bere artean esan ez-arren sinistuten dituzala fedeco eguiac, edo Jaungoicoagan dauquela esperanza ta uste andia, eta Jaungoicoa bera biotz guztiti maite ta laztan dabela. Baita yaquin gura badozue nos dagoan Jaungoicoaren amodiozco actaac eguiteco obligaciñoa eta nos barrieztatu bear dan aren Magestadearen ondogurea, dirautsuet eguin bear dogula lenengo ezaurea euquiten, edo errazoiaren usura elduta bertatic, eta ar'or non gurasoric gueienac eguiten daben pecatu, euren seme-alabai orduraco doctrinea eracusten eusteusalaco. Emoiten dabe achaquia esanic, aita oraindio gazteac dira; guero aci ditezanean icasico dabe. Ah guraso zorigogorrecoac! gazteac dira zuen seme-alabac doctrinea icasteco; eta eztira, bear eztirean gauza asco icasteco. Zuec daucazue obligacinoac ceuben Seme alabai adinera edo usorraoera baño leen doctrinea eracusteco; bada ara eldu ezquerocoan dauque obligaciñoa, ta eguin bear dituez esan doguzan, fede esperanza ta caridadeco actaac... barriz celan eguingo dituez orduraco doctrinea icasi-ez-ic?

Bigarrenago eguin bear dira eriotzaco pelleburuan icusten bagara; irugarrenago Jaungoicoaren amodioaren contraco tentaciñoaren batec estututen gaituzanean, eta beste modutan ecin goia artu yaconeane. Diñot Jaungoicoaren amodioaren contraco tentaciñoaren batec estututen gaituzanean, bada orduan eztaue obliguetan fede edo esperanzaco actaac; ezpada caridadearenac. Balitz tentaciñoa fedearen contracoa orduan eguin bear da fedeco actoa, eta bada esperanzearen contracoa eguin bear da

esperanzazcoa, eta alan cien contra den tentaciñoa aren contraco actocac eguin bear dira pecatu mortalen bean. (13. orrialdetik).

3

Jaungoicoaren legueco bigarren aguinduaren: edo yuramentuaren ganeco icasbidea

1. Jaungoicoaren legueco bigarren mandamentuac aguinduten deuscuna da Jaungoicoaren icen santua ez utsean artzea, edo bardin dana, yuramentu alperrecoric edo falsoric ez eguitea. Modu ascotan yuramentu eguiten da; curutzeari, Justiciaco cigor, chuzo edo beste ezaugarri edo señaleari mun eguinagaz: Evangelio, curutze, edo Justiciaco cigorrear escua iminiagaz; esanagaz: *yuramentu eguiten deusat Jaungoicari, Trinidadeari, Jesucristori*, eta alan: Da beré yuramentu testigutzat ecartea araco criaturac, ceintzuetan arguiago, edo claruago aguiari dan Jaunaren ontasun eta anditasuna: esango balitz leguez: *Ama Virgineagaitic, ceruco Santuacgaitic, J. C.ren pasiñoagc., zazpi Sacramentu, edo Ceruagaitic*. Baya au esaten bada araco gauzac gaitic ceintzuetan eztan ainbeste ezagututen, edo eztan ain argui aguiari Jaungoicoaren gubanaco ontasuna, ezta yuramentu izango: esango balitz leguez: *escuan daucadan oguiagaitic; aushe emen daucadana leguez*. Ezta yuramentu esatea: *emenche nagoana leguez, Cristiñau nasana leguez* (edo c.º soy Cristiano) *guizon prestu nasanez, neure conciencian*, bada itzcune oneetan ezta Jaungoicoa testigutzat ecarten. Beste esacune modu bat, guztiz sarri euqui oi da aoan: *ondo daqui Jaungoicoac eguia diñodana*, edo *guzurric eztiñodana. Jaungoicoaren aurrean nago, eta daqui cer diñodan*, oneec dudazcoac dira. Esan gura badozu, ecin Jaungoicoaren yaquituria ganic ecer escutadu leitequeala, ezta yuramentu izango. Baya esan gura badozu, Jaungoicoa dacarzula, diñozun eguiaren testigu, yuramentu izango da.

2. Iru gauza (aurqitu) bear dira Yuramentuan, ona eta bear dan leezcoa izaiteco. Egua, arteztasun edo Justicia, eta premiña, bear edo necesidadea. Lenengo eguia; au da, ciur ciur egon bear zara, diñozuna, diñozun moduan dala. Artuten deusue yuramentu Domeca goshean Pedro eleshan egon bazan, ala ez; bada yuramentu eguiteco an egon zala, ciur ciur egon bear zara an egoala itanduten deusuen denporan: bada dudac bazagoz begoan ala ez, pecatu mortala egingo dozu. Orre-gaitic yuramentu arcen danean, bacoachac esan bear dau gaueca berac daquian moduan; ciur daquiana ciur; dudac daquiana dudac; icusia, icusia leguez, eta enzuna, enzuna leguez; ecerbere guichitu, ascotu, gueiagotu edo aldatu bagaric, bere gogoan (memoria),edo ustean daucana leguez; bada aushe da yuramentu eguiagaz eguitea. (25. orrialdetik).

4

Biraoaren ganeco icasbidea

1. Da biraoa Demoniñoari norbaitentzat dei-eguitea, eguitea, edo escatutea gachen bat norberen buruari, edo iñori etorri daquiola: esaten danean leguez: *milla Demoniñoc eroan ayela, eriotza gogorrac artu ayala; biciric biurtu ez adila; lupu gogorrac yo ayala; tripa-ala minac aroala; arren bada gorronci gogorrac nire beguietatic quenduco al au*, eta onelango beste aibat modu, ce eztago guztiac contadu aldaianic. Esaten dan gacha andia bada, eta gogo edo deseoric badago yazo edo etorri daquion, pecatu mortala izango da. Atenciñoz zagoce, Cristiñauac, bada da guztiz bearra emoitera noian doctriñea, bada ain dago zabalduric pecatu genero au ce, derichat Cristiñau guztiz asco doazala beragaitic Infernuetara. Sarri-ascotan etorten oi zare confesetara, eta esaten oi dozue: Aita, nic birao asco bota dodaz, baya eztira biotzetic izan. Baya ecin sinistu leguiquezue. Gura dozue yaquin biotzetic direanez ala ez? Ara emen bada ezaugarri alazocoa. Birao eguiten deutzazun persona ori, laztana badozu, esateraco, adisquide guztizcoren bat, senar edo emaztea nori asco gura deutzazun, eta nogaz baquean bici zarean; nosean bein eta guichitan bada, eta su andi bagaric, señaile da eztireala biotzetic izan. Baya birao eguiten deutzazuenagaz aserraturic bazagoz, aguiari da biotzetic dana. Quenduten deutzue falta andi bat eguiten deutzun gauzaren bat, eta aserraturic orregaitic diñozu: *Arren, bada beso biac yausi (igartu) daquiozala*; ondo aguiari da biotz charra daucazula bere alderaco, eta guiozula yazo daquion. Emoiten badeutzue auciren bat, eta errazoeric euqui ez arren zure erechian, irabazten (ba)deutzue, eta sentimentuz beteric esaten dozu: *Jaungoicoac, niri eguin deustana leguez, pagadu daquiola: arren bada ateric ate icusi daguidala; lucidu eztaiala; auts biurtu daquiola; guesho gogorrea gastadu daguiala*: Oneec eta onelango biraoac gugienetan dira pecatu mortalac.

2. Baderichazu eztauczula orduan yazo din gogoric, esan eguidazu: ¿nos bota oi dozuz birao orreec? Eguin deutzuen gacha gomuta dozunean; a-en ganean berba eguin deizunean; baita onetaraco ceruraguino ponderetan dozue eguin deutzuen gacharen anditasuna, guztiai adierazoten deutzue sentimentuaren anditasuna, ain modutan ce eztozu aurquituco dantzueenetatic bat, ceinec esan eztaguian ecin icusi dozula. (33. orrialdetik).

5

Lemoako sermoe-liburutik hartutako zatitxo bat

Ceinbat onelango promes gaisto San Antonio Urkiolaraco, Aranza-raco, Santa Eufemia Aillesticoraco, San Joan Gastelu-gacheraco, Santo

Cristo Lezocoraco, ta basterretaraco, gazteac eguiten dituezan eta ascoren arimeen galtzaigarriraco! Gurasoac, contuz: ez ichi seme-alabai promesen achakiagaz alango lecuetic ibilten. Eztira promes onac: eta eztauke indarric: eta eukita berè ceuen escuan daucazue indarguetea, ta eragoztea, bapere pecatu bagaric; ta pecatu bagaric ez-ece, baita Yaungoicoaren aurrean ondo dan, ta bear dan gauza bat eguiten dozuela.

(Doctrina del 2º mandamiento sobre el juramento y el voto).